

De coronacrisis en het debat over de veiligheidssituatie

Het coronavirus (Covid-19) heeft wereldwijd tienduizenden mensen het leven gekost, terwijl talloze anderen besmet zijn. In veel landen heeft de overheid vergaande maatregelen genomen om de crisis het hoofd te bieden, waaronder het inzetten van de krijgsmacht. De crisis leidt tot economische neergang, terwijl China en Rusland proberen geopolitieke munt te slaan uit de situatie. Wat betekent dit voor de veiligheidspolitieke situatie in de wereld? En waar staan de NAVO en de zwaar getroffen VS? Experts en denktanks hebben het debat geopend en het *The Hague Centre for Strategic Studies* gaf een *strategic alert* uit.

Maarten Katsman en Frans van Nijnatten

In een toespraak op televisie op 16 maart noemde premier Mark Rutte de rond de coronacrisis genomen maatregelen 'ongekend voor landen in vreedetijd'.¹ Hij doelde onder meer op de oproep om zoveel mogelijk thuis te werken, een tijdelijk samenscholingsverbod, het dichtgaan van winkels en diensten in bepaalde sectoren en de sluiting van de buitengrenzen van de Schengenzone. De maatregelen werden eind maart verlengd tot en met minstens 28 april.

De impact voor de Nederlandse krijgsmacht is groot. Minister van Defensie Ank Bijleveld sprak in het tv-programma *Op1* over de derde hoofdtak van de krijgsmacht, waaronder de steun bij binnenlandse crises valt.² Defensie ondersteunt de civiele autoriteiten onder meer met beademingsapparatuur, militair verpleegkundigen en artsen, het coördineren van patiëntenvervoer en planning in crisisteam. Sint-Maarten, Aruba en Curaçao hebben eveneens hulpgoederen en ondersteuning van Nederlandse militairen gekregen. Terwijl oefeningen afgelast werden en de trainingsmissie in Irak is stilgelegd, gingen begin april wel veertig militairen, die twee

weken in quarantaine hadden gezeten, naar Afghanistan voor de operatie Resolute Support.

Druk op de Verenigde Staten

In andere landen, waaronder de VS, Duitsland, Italië, Frankrijk en Spanje, is de binnenlandse inzet van de krijgsmacht en reservisten grootschaliger. Tegelijkertijd kampen zij met hun inzetbare capaciteit als gevolg van de pandemie. Zo stelde minister van Defensie Mark Esper op 25 maart een verplaatsingsverbod in voor 60 dagen voor alle Amerikaanse militairen. Zo'n 90.000 militairen, die van bases in de VS zouden vertrekken of naar Amerika zouden terugkeren, zijn door de maatregel getroffen.³ Het aantal

1 Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/regering/bewindspersonen/mark-rutte/documenten/toespraken/2020/03/16/tv-toespraak-van-minister-president-mark-rutte>.

2 Zie: https://www.npostart.nl/op1/23-03-2020/POW_04596619.

besmettingen in de Amerikaanse strijdkrachten zelf is snel gestegen. Concreet treft dit bijvoorbeeld de inzetbaarheid van het vliegkampschip USS Theodore Roosevelt, waar honderden bemanningsleden besmet raakten met het virus.⁴ Deze uitbraak leidde tot een rel, waarbij de commandant van het schip, Captain Brett Crozier, ontslagen werd.⁵ In Stuttgart, waar de Amerikaanse hoofdkwartieren EUCOM en AFRICOM zijn gevestigd, was eind maart ook een grote uitbraak. Die leidde tot een verordening van het Pentagon om te stoppen met het rapporteren door lokale eenheden van het aantal besmettingen, om zo de operationele veiligheid niet in gevaar te brengen. Ook Amerikaanse bases in

Een bord met gedragsregels in het Amerikaanse marineziekenhuis op Okinawa, Japan: door de coronacrisis hebben krijgsmachten zich wereldwijd snel moeten aanpassen

FOTO U.S. MARINE CORPS, KAMERON HERNDON

- 3 Joseph Ditzler, 'Pentagon halts all overseas travel, increases restrictions at bases as coronavirus cases reach 600', in: *Stars and Stripes*, 26 maart 2020. Zie: <https://www.stripes.com/news/pacific/pentagon-issues-stop-movement-order-for-all-service-members-dod-civilians-overseas-in-effort-to-combat-coronavirus-1.623719>.
- 4 Zie: <https://edition.cnn.com/2020/03/31/politics/aircraft-carrier-coronavirus-outbreak/index.html>.
- 5 Zie: <https://edition.cnn.com/2020/04/07/politics/modly-resign-crozier-esper-trump/index.html>.

Japan en Zuid-Korea kampen met het virus, aanleiding voor Noord-Korea om juist nu door te gaan met provocerende raketlanceringen en militaire oefeningen.

In de VS circuleren al langer studies over de gevolgen van virusuitbraken voor de operationele inzetbaarheid van de strijdkrachten. In januari 2017 kwam het U.S. Northern Command met het document 'Pandemic Influenza and Infectious

Disease Response', waarin werd gewaarschuwd voor een sterk verminderde personele capaciteit door besmetting van militairen. Dat zou de inzetbaarheid in gevaar kunnen brengen, juist op het moment dat een instabiele situatie leidt tot internationale spanningen, binnenlandse onrust en verhoogde kans op terroristische activiteiten en humanitaire rampen.⁶ Een dergelijke verminderde inzetbaarheid lijkt nu werkelijkheid geworden. Tevens zijn intussen bijna alle rekruteringsbureaus in de VS gesloten en verloopt de werving nagenoeg alleen nog via social media. Dat betekent dat er op een later tijdstip een flinke inhaalslag gemaakt zal moeten worden voor de vulling van eenheden.⁷ Het Pentagon bekijkt de mogelijke herinvoering van de Stop Loss-maatregel, waarmee militairen onder bepaalde omstandigheden kunnen worden verplicht langer te dienen om personeelstekorten aan te vullen.⁸

6 'Military memo from 2017 warned of pandemic's impact on readiness and risk of war', in: *Military Times*, 2 april 2020.

7 Lolita C. Baldor, 'Military recruiting struggles as enlistment stations close', *Associated Press*, 4 april 2020. Zie: <https://apnews.com/45cf4462594488c07dc4c493548c7d07>.

8 Missy Ryan, 'Pentagon considers new moves, including Stop Loss program, to maintain force amid coronavirus crisis', in: *Stars and Stripes*, 7 april 2020. Zie: <https://www.stripes.com/news/us/pentagon-considers-new-moves-including-stop-loss-program-to-maintain-force-amid-coronavirus-crisis-1.625229>.

Met een versoberde vlagceremonie bekrachtigde de NAVO op 30 maart 2020 de toetreding van Noord-Macedonië als 30e lidstaat: volgens secretaris-generaal Stoltenberg blijft de alliantie ook tijdens de coronacrisis betrouwbaar

FOTO NAVO

NAVO-secretaris-generaal Jens Stoltenberg verzekerde dat de coronacrisis en de uitwerking daarvan op diverse krijgsmachten de operationele gereedheid van de alliantie niet hebben ondermijnd. Ook nu het virus de VS als grootstebondgenoot veel hoofdbrekens bezorgt, is de bescherming van de 1 miljard inwoners in landen van het bondgenootschap verzekerd, zei hij na een ontmoeting met ministers van Buitenlandse Zaken. Op 15 april bespraken de ministers van Defensie van de NAVO in een videoconferentie de voortzetting van missies, de handhaving van de afschrikking, het counteren van desinformatie en de gevolgen van de coronacrisis voor de alliantie op de langere termijn.⁹

Geopolitiek en information warfare

Technisch gezien is de coronacrisis geen oorlog, maar leiders over de hele wereld gebruiken die term wel graag als metafoor. De Amerikaanse president Trump was een van de leiders die de oorlogsmetafoor gebruikten en hij zei op 18 maart dat hij de strijd tegen het virus, 'de onzichtbare vijand' die op 'elk front bestreden' moet worden tot de 'totale overwinning', bekijkt als een 'wartime president'. Dat kwam hem op zware kritiek te staan, omdat hij het virus tijdens eerdere persconferenties als onbetekenend had afgedaan.¹⁰ Trump lijkt daarmee het tegengestelde te hebben bereikt van het doel van de oorlogsmetafoor, namelijk het verenigen van het volk achter de leider.

Ook de Chinese president Xi Jinping gebruikt deze tactiek, en het Chinese regime gaat nog een paar stappen verder. Een woordvoerder van het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken suggereerde dat het Amerikaanse leger schuldig was aan de corona-uitbraak in Wuhan, en daarna de wereld.¹¹ Ook heeft China een aantal Amerikaanse journalisten uitgezet, om zo meer controle te houden over de boodschap die het wil uitdragen. Corona wordt op deze manier een instrument in de informatie-oorlog, als onderdeel van hybride oorlogvoering.

Het hard getroffen Italië ontving hulpgoederen uit Moskou, voorzien van de boodschap 'from Russia with love', waar medelidstaten van de EU

Landen gebruiken de coronacrisis als instrument in de informatieoorlog

in eerste instantie geen gehoor gaven aan de oproep van de Italianen om medische hulpmiddelen. Begin april arriveerden Russische medische goederen in New York. Ook China stuurde hulp, en doneerde aan zowel Europese landen als de VS. Daarnaast stuurde het land medisch personeel om ondersteuning te bieden in de crisis. Hoewel er soms antiwesterse propaganda wordt gevoerd, zoals bovengenoemde samenzweringstheorie over het Amerikaanse leger, beklijven de beelden: helpende handen uit China en Rusland, niet uit Europa.¹²

De Europese Unie lijkt de Chinese hulp te onderkennen als propagandaoffensief. Buitenlandchef Josep Borrell riep op tot waakzaamheid waar het gaat om de geopolitieke consequenties van de coronacrisis en de 'narratieven' die er omheen gecreëerd worden, waaronder China's 'politics of generosity'. Borrell waarschuwt voor een 'strijd om invloed' met Beijing, en die waarschuwing weerspiegelt het gevoel dat de Chinezen inspelen op de Europese onderlinge verdeeldheid. China doet bijvoorbeeld vooral zaken met individuele lidstaten, via de regeringsleiders, en veel minder met de EU als geheel, via EU-president Ursula von der Leyen.¹³

-
- 9 Persconferentie NAVO-secretaris-generaal Jens Stoltenberg, Brussel, 14 april 2020. Zie: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_175085.htm.
- 10 Ron Elving, 'Trump Tries On The Mantle Of 'Wartime President'', *National Public Radio*, 22 maart 2020. Zie: <https://www.npr.org/2020/03/22/819672681/trump-tries-on-the-mantle-of-wartime-president>.
- 11 Zie: <https://www.globalresearch.ca/china-locked-hybrid-war-us/5706687>.
- 12 Zie: <https://www.spiegel.de/politik/ausland/corona-krise-europa-verliert-den-kampf-der-bilder-a-d2264aee-41aa-4c82-9fa6-9f6837b04079>.
- 13 Zie: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3076728/eu-fires-warning-shot-china-coronavirus-battle-narratives>.

De Amerikaanse president Donald Trump en minister van Defensie Mark Esper (rechts) in Norfolk bij de afvaart van het hospitaalschip USNS Comfort, dat is ingezet in de coronacrisis

FOTO U.S. NAVY, MIKE DIMESTICO

Trump en zijn Russische ambtgenoot Vladimir Poetin probeerden via de media hun eigen draai te geven aan de Russische levering van medische hulpgoederen aan de VS. Moskou benadrukte de gulheid van het Russische volk ten opzichte van de noodlijdende Amerikanen, terwijl Washington ontkende dat het om een gift ging en zei dat het een betaalde vracht was.¹⁴ Na de levering van de goederen aan Italië, eind maart, had de krant La Stampa Poetin al beschuldigd van het bedrijven van goedkope geopolitiek.¹⁵ Rusland wil in Italië een bondgenoot vinden voor het opheffen van westerse economische sancties, terwijl China de Italianen eerder al heeft gewonnen voor het Belt and Road Initiative en een charmeoffensief kan daarom nooit kwaad.¹⁶

Volgens Emily Winterbotham, terrorisme-deskundige van het Royal United Services Institute (RUSI) in Londen, heeft het Westen, in tegenstelling tot Rusland en China, de strategische communicatie niet op orde in de coronacrisis. Beleid, acties en doelen zijn niet met elkaar in lijn, waardoor bij de bevolking verschillende boodschappen overkomen. Landen die belang hebben bij destabilisatie van het Westen kunnen daar hun voordeel mee doen.¹⁷

Ook denktank HCSS in Den Haag onderkent een soft power-offensief van China. Door ostentatief hulp te bieden aan andere landen probeert China te laten zien dat het verantwoordelijkheid neemt, en probeert het fouten die in de beginfase van de uitbraak zijn gemaakt weg te poetsen. In een rapport contrasteert HCSS dit met de Amerikaanse aanpak, die verschillende fases van ontkenning en beschuldiging doormaakte. 'Een opeenstapeling van fouten heeft ervoor gezorgd dat het vertrouwen in de Amerikaanse instituties daalde. (...) Wat buiten Amerika bleef hangen was het beeld van een krachteloze president die niet tot centrale regie in staat was', aldus het HCSS in een *strategic alert*.¹⁸

14 'Russia to the rescue? US, Moscow spar over aid deliveries', *Associated Press*, 4 april 2020. Zie: <https://apnews.com/7c5c2eea52934129b20382c3c8d79fb3>.

15 'Coronavirus: What does 'from Russia with love' really mean?', *BBC*, 3 april 2020. Zie: <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-52137908>.

16 Zie ook: Michel Kerres, 'De pandemie is op dit moment de ware supermacht', in: *NRC Handelsblad*, 4-5 april 2020.

17 *Mapping a Pandemic: The Geopolitics of Coronavirus*, RUSI webinar, 2 april 2020. Zie: <https://rusi.org/event/mapping-pandemic-geopolitics-coronavirus>.

18 'Gaat de Coronacrisis de wereld veranderen?', *HCSS Global Trends* (Den Haag, HCSS, 25 maart 2020) 12. Zie: <https://hcss.nl/report/gaat-de-coronacrisis-de-wereld-veranderen>.

Toch heeft met name China ook een serieus geopolitiek probleem. Clingendael-expert Frans-Paul van der Putten zegt dat de Chinese welvaart dezelfde route bewandelt als het coronavirus: via globalisering. Talloze producenten wereldwijd zijn afhankelijk van Chinese goederen. Door de crisis wijken zij uit naar andere aanbieders. Hoe langer de crisis duurt, hoe groter het risico voor China dat de nieuwe aanvoerlijnen permanent blijken te zijn. Volgens Veerle Nouwens, research fellow van het RUSI, heeft China zichzelf met het Belt and Road Initiative onder een vergrootglas gelegd en zal het land er alles aan moeten doen om zijn geloofwaardigheid bij partnerlanden in de hele wereld te herstellen.¹⁹ Daarnaast zijn er aanwijzingen dat de macht van Xi en zijn partij zwakker is dan vaak wordt gedacht. Professor Minxin Pei noemt China in *Foreign Affairs* een 'papieren tijger' en de 'zieke man van Oost-Azië', omdat de coronacrisis een aantal zwakke punten van de Chinese autocratie heeft blootgelegd. Door de ijzeren greep van Xi kan China niet snel handelen om uitbraken zoals Covid-19 te voorkomen of in toom te houden, en het beeld van een overheid die goed zorgt voor haar burgers is onder druk komen te staan. De auteur ziet daarom kansen voor de VS na de coronacrisis: door de druk op China hoog te houden zou er politieke verandering plaats kunnen vinden.²⁰ Van der Putten is daar niet direct van overtuigd en hij wijst op de toenemende invloed van China in internationale organisaties als de WHO en de Mensenrechtenraad van de VN.²¹ Inmiddels komt het openbare leven in China weer op gang en de lockdown in Wuhan, waar het virus eind 2019 voor het eerst werd gemeld, is beëindigd. Xi benadrukte zijn assertieve houding met de demonstratieve hervatting in de eerste week van april van marine-oefeningen in de Zuid-Chinese Zee, waar Beijing aanspraken laat gelden.²²

Multilateralisme in het nauw

In pogingen greep op de virusuitbraak te krijgen wegen politieke leiders hun opties af. Het zwaar getroffen Iran, dat onder Amerikaanse economische sancties gebukt gaat, lijkt het virus te hebben onderschat, waardoor de binnenlandse kritiek op het regime is toegenomen.²³ Voor

landen in het Midden-Oosten waar gewapende strijd woedt is het coronavirus een tikkende tijdbom, schreef diplomatiek correspondent Jonathan Marcus van de BBC. In Irak, Syrië, Libanon en Turkije verblijven zeker twaalf miljoen vluchtelingen in kampen en regeringen zullen nauwelijks een antwoord hebben als Covid-19 zich daar verspreidt.²⁴ De pandemie zou de regio daarom nog verder kunnen destabiliseren. Destabilisatie is ook het doel van terreurorganisaties als Boko Haram en IS, die de crisis aangrijpen om aanslagen te plegen in meerdere Afrikaanse landen.

In Hongarije, een EU- en NAVO-lid dat de afgelopen jaren is afgeleden naar een autocratie, verkreeg premier Viktor Orban van het parlement, waarin zijn Fidesz-partij de meerder-

- 19 *Mapping a Pandemic: The Geopolitics of Coronavirus*, RUSI webinar, 2 april 2020. Zie: <https://rusi.org/event/mapping-pandemic-geopolitics-coronavirus>.
- 20 Zie: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-04-03/chinas-coming-upheaval>.
- 21 Zie: <https://spectator.clingendael.org/nl/publicatie/china-and-geopolitics-coronavirus>.
- 22 Brad Lendon, 'Coronavirus may be giving Beijing an opening in the South China Sea', CNN, 7 april 2020. Zie: <https://edition.cnn.com/2020/04/07/asia/coronavirus-china-us-military-south-china-sea-intl-hnk/index.html>.
- 23 'Iran faces catastrophic death toll from coronavirus', *Deutsche Welle*, 17 maart 2020. Zie: <https://www.dw.com/en/iran-faces-catastrophic-death-toll-from-coronavirus/a-52811895>.
- 24 Jonathan Marcus, 'Coronavirus: A ticking time-bomb for the Middle East', BBC, 31 maart 2020. Zie: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-52103958>.

FOTO EU, ETIENNE ANSOTTE

De Hongaarse premier Viktor Orban, die in februari in Brussel overlegde met EU-president Ursula von der Leyen, gebruikte de coronacrisis om per decreet te gaan regeren

heid heeft, door de coronacrisis het mandaat om voor onbepaalde tijd per decreet te regeren.²⁵ Onder meer Poetin en de Israëlische premier Benjamin Netanyahu kregen het verwijt dat zij telefoonapps en andere technologie, bedoeld om de gangen van patiënten en niet-besmette burgers na te gaan en het virus in te dammen, misbruiken. In Israël worden die gegevens gedeeld met de binnenlandse veiligheidsdienst Shin Beth en mogelijk ook met een commercieel bedrijf, aanleiding voor het Israel Democracy Institute om te spreken van een 'extreme en grootschalige inbreuk op de mensenrechten'.²⁶ Poetin maakte in een tv-toespraak betaald verlof bekend voor alle werkende Russen van 28 maart tot en met 30 april, in de hoop zo de verspreiding van het virus te vertragen, vooral in de miljoenstad Moskou.²⁷ Poetin projecteert zichzelf als de leider die voor politieke stabiliteit zorgt en wil de bevolking daarom niet naar een crisissfeer trekken, zegt Ruslanddeskundige Emily Ferris van het RUSI. Een referendum over een grondwetswijziging voor de verlenging van zijn presidentschap tot 2036 heeft hij wijselijk uitgesteld. Ferris verwacht overigens niet dat Poetin de coronacrisis zal benutten voor militaire manoeuvres tegen de Baltische landen.²⁸

De historicus Matthias Strohn wijst erop dat de grootschalige uitbraak van ziekten in de geschiedenis vaak heeft geleid tot een centralisering van de macht. Landen met een meer liberale traditie gaan nu echter anders met de crisis om: 'In the Netherlands and Sweden, we have seen far less stringent measures to contain the virus than in other countries, as this seems to be the right approach for countries that are famed for their liberalism and personal freedom and also for their strong sense of civic duty: rather than forcing measures onto the population, the government appeals to the common sense of the population and asks for its help rather than its obedience'.²⁹ Uit de geschiedenis blijkt verder dat ook krijgsmachten niet ontsnappen aan epidemieën en pandemieën en – welke politieke traditie een land ook heeft – door het daaropvolgende economisch verval zwaar onder druk kunnen komen te staan.³⁰ Dat zal ook nu gebeuren, voorspelt Douglas Barrie van het International Institute for Strategic Studies. Mogelijk zullen ministeries daarbij afwegen of er meer geld naar binnenlandse taken moet gaan om in de toekomst beter voorbereid te zijn op soortgelijke crises.³¹

25 Luke McGee, 'Power-hungry leaders are itching to exploit the coronavirus crisis', *CNN*, 1 april 2020. Zie: <https://edition.cnn.com/2020/04/01/europe/coronavirus-and-the-threat-to-democracy-intl/index.html>.

26 Simona Weinglass, 'Spies are already in your phone. A highly controversial private firm may be next', in: *The Times of Israel*, 6 april 2020. Zie: <https://www.timesofisrael.com/spies-are-already-in-your-phone-a-highly-controversial-private-firm-maybe-next/>.

27 'Bezahlter Urlaub für ganz Russland - Putin gibt allen Bürgern einen Monat frei', in: *Stern*, 2 april 2020. Zie: <https://www.stern.de/politik/ausland/russland--putin-erklart-april-wegen-corona-krise-zu-bezahltem-urlaubsmonat-9209358.html>.

28 *Mapping a Pandemic: The Geopolitics of Coronavirus*, RUSI webinar, 2 april 2020. Zie: <https://rusi.org/event/mapping-pandemic-geopolitics-coronavirus>.

29 Matthias Strohn, 'The Corona Virus and its Strategic Consequences Based on Historical Lessons', *CHACR In Depth Briefing* (31 maart 2020) 4. Zie: <https://chacr.org.uk/2020/03/31/31-march-2020-the-corona-virus-and-its-strategic-consequences-based-on-historical-lessons/>.

30 Idem, 6.

31 Douglas Barrie, 'Defence spending and plans: will the pandemic take its toll?' (Londen, International Institute for Strategic Studies, 1 april 2020). Zie: <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2020/04/defence-spending-coronavirus>.

32 *Mapping a Pandemic: The Geopolitics of Coronavirus*, RUSI webinar, 2 april 2020. Zie: <https://rusi.org/event/mapping-pandemic-geopolitics-coronavirus>.

33 'Belang krijgsmachten bij bestrijding COVID-19-virus krijgt aandacht in Europese Unie', zie: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2020/04/06/belang-krijgsmachten-bij-bestrijding-covid-19-virus-krijgt-aandacht-in-europese-unie>.

Neil Melvin, Director International Security Studies van het RUSI, zegt dat Brussel krachtig leiderschap moet laten zien en moet blijven inzetten op multilateralisme in de tijd na de crisis. Melvin spreekt van een belangrijke test voor de EU, die als een 'middle power' in de geopolitiek door de Brexit en andere fragmentaties maar moeilijk een vuist kan vormen.³² De EU heeft wel degelijk mechanismes in werking gezet om de crisis te bestrijden, maar dat zou veel burgers ontgaan. Zo overlegden ministers van Defensie van de lidstaten op 6 april over de tot nu toe genomen maatregelen en spraken zij daarbij ook over de impact van de crisis op EU-missies en operaties en het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid.³³ Maar het moeizame overleg van de ministers van Financiën van de EU, dat een noodfonds van ruim 500 miljard euro opleverde, illustreerde volgens commentatoren nogmaals de verdeeldheid onder de lidstaten.

In het zwaar door de coronacrisis getroffen Spanje zijn op meer dan 170 locaties militairen ingezet: kunnen landen en krijgsmachten lessen trekken om in de toekomst beter voorbereid te zijn?

FOTO NAVO

Zoektocht naar antwoorden

Karin von Hippel, directeur-generaal van het RUSI, wijst op de internationale coalitie die de VS in 2014 in zeer korte tijd bij elkaar kreeg voor de strijd tegen IS. Maar de VS, en ook de VN – de Veiligheidsraad vergaderde pas op 10 april over de crisis, die VN-chef Antonio Guterres een bedreiging voor de wereldvrede noemt – tonen volgens haar geen leiderschap. Alleen met een soort ‘VN-plus model’ zou het in de toekomst mogelijk zijn wereldwijd beter te reageren op uitzonderlijke situaties als de coronapandemie.³⁴ De International Crisis Group zei in een speciale briefing dat de crisis een zware wissel trekt op de diplomatie – in het bijzonder crisisdiplomatie – en dat het cruciaal is om alle communicatiekanalen tussen landen open te houden.³⁵ Sommige wetenschappers zoeken aanknopingspunten bij concepten uit de krijgswetenschap. Historicus en officier in de U.S. Army Justin Baumann denkt dat de theorie van hybrid warfare van nut kan zijn bij de bestrijding van het coronavirus. Door het te definiëren als een hybride dreiging, kan worden bepaald welke ‘defeat mechanisms’ er op toegepast kunnen worden. Baumann ziet daarnaast een bijkomend

voordeel: ‘Classifying the virus as a hybrid threat, we can also use this opportunity to ready our doctrine and forces in response to future bioweapon attacks by potential adversaries’,³⁶ Marcus Willett van het International Institute for Strategic Studies trekt een vergelijking met de ‘global cyber pandemic’, die volgens hem twintig jaar geleden begon en waarbij staten actief hebben meegeholpen aan de verspreiding. De ‘balkanisering’ die de strategische aanpak van de cyberdreiging kenmerkt moet in de coronacrisis in geen geval worden overgenomen, aldus Willett.³⁷

34 *Mapping a Pandemic: The Geopolitics of Coronavirus*, RUSI webinar, 2 april 2020.

Zie: <https://rusi.org/event/mapping-pandemic-geopolitics-coronavirus>.

35 Zie: <https://www.crisisgroup.org/global/sb4-covid-19-and-conflict-seven-trends-watch>.

36 Justin Baumann, ‘Using Hybrid-Warfare Defeat Mechanisms to Fight the Coronavirus and Counter Future Bioweapons. A Novel Approach’, *Small Wars Journal*, 11 maart 2020. Zie: <https://smallwarsjournal.com/index.php/jrnl/art/using-hybrid-warfare-defeat-mechanisms-fight-coronavirus-and-counter-future-bioweapons>.

37 Marcus Willett, ‘Lessons from comparing the COVID-19 pandemic with the global cyber threat’, (Londen, International Institute for Strategic Studies, 1 april 2020). Zie: <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2020/04/covid-19-pandemic-cyber-security-comparison>.